

N. MƏMMƏDOVA

Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyası

nigarmammadova.im@gmail.com**ÖMƏR EL DAROV YARADICILIĞINDA HEYDƏR ƏLİYEV OBRAZI***Açar sözlər:* Heydər Əliyev, Ömər Eldarov, heykəltaraşlıq, obraz, abidə*Key words:* Heydar Aliyev, Omar Eldarov, sculpture, character, monument*Ключевые слова:* Гейдар Алиев, Омар Эльдаров, скульптура, образ, памятник

Heykəltaraşlıq bütün digər sənət növləri içərisində gerçəkliyi ancaq maddiyyat müstəvisində ifadə etmək baxımından ruhdan ən çox uzaqlaşdırılmış bir sənətdir. Hegelin dediyi kimi, bu sənət qarşısında ruhu ağır materiyanın dili ilə təcəssüm etdirmək kimi çətin bir vəzifə dayanır. Hələ bu az imiş kimi, gerçək həyatdan zaman amili də götürülür və sənətkarın ixtiyarında ancaq bir an qalır. Bu maddi dünyanın dondurulmuş bir məqamı! Dayanmış zamanda nəinki ruhu ifadə etmək çox çətin, bu halda həm də hərəkəti və dinamikanı təcəssüm etdirmək üçün vasitələr də yox dərəcəsidir. Bu sənət həm ən monumental, həm də ən ləng, ən statik, ən ağır bir ifadə texnikasına əsaslanan sənətdir. Azərbaycan heykəltaraşlığı tarixində bir çox dahi heykəltaraş yetişmişdir. Onlardan biri də görkəmli sənətkar, Azərbaycan Respublikasının Xalq rəssamı, Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının rektoru Ömər Eldarovdur. Onun yaradıcılığını müşahidə edərkən sənət dühasının hüdudsuzluğunu, bədii təxəyyülünün bənzərsizliyini, ideyalarının bəşərililiyini, obrazlarının düşündürücülüynü, dolğunluğunu, kamilliyini və s. incə məqamları xüsusilə qeyd etmək olar.

Ömər Eldarovun əsərlərinin istər dəzgah heykəltaraşlığı, istərsə də, monumental janrdan olmasından aslı olmayaraq, yaratdığı hər bir obrazın üzərində kifayət qədər uzun zaman sərf edərək çalışdığı onu digər heykəltaraşlardan fərqləndirən əsas cəhətlərdən hesab olunmaqdadır. Tişə ustası, işlədiyi hər bir obrazı olduqca dolğun şəkildə araşdırmağı, həmin şəxsi həyatdarsa, yaxından tanımağı, deyilsə onun haqqında kifayət qədər məlumatlar toplayaraq, obrazın daxilinə bələd olmağı, əsər yaratmaq üçün olduqca vacib amillərdən hesab edir. Ömər Eldarov yaradıcılığına xas cəhətlərdən olan obrazın daxili psixoloji tutumunun açılması, anatomik məqamların ideallığı, əsərin bədii estetik həlli, bu obrazda özünü tam şəkildə göstərmişdir.

Ö.Eldarovun yaradıcılığında Heydər Əliyev obrazı xüsusi yer tutur. Ölkə heykəltaraşlığının ikonası hesab olunan akademik Ömər Eldarov Ümummilli lider H.Əliyev obrazını dəfələrlə yaratmışdır. Dəzgah heykəltaraşlığı janrında H.Əliyevin ilk büstünün müəllifi də məhz o olmuşdur. Ömər Eldarovun hələ gənc ikən peşəkar heykəltaraş kimi keçmiş Sovet ölkələrində kifayət qədər tanınması ilə yanaşı, onun, “dahi azərbaycanlı” milli kimliyi Ulu Öndərin ilk büstünün hazırlanmasının məhz Ömər Eldarova həvalə edilməsinin vacib səbəblərindən olmuşdur.

Ömər Eldarovla Heydər Əliyevi daha öncədən dostluq telləri bağlayırdı. Hələ gənc heykəltaraş kimi İlya Repin adına rəssamlıq akademiyasında təhsil alarkən Ümummilli liderimiz Ömər Eldarovla görüşmüşdür. Sonralar onlar daha sıx-sıx görüşmüş, adi tanışlıq dostluğa, əsasında dərin hörmət və ehtiram dayanan münasibətə çevrilmişdir.

Əsrarəngiz sənət əsərini daha da möhtəşəm edən səbəblərdən biri də o idi ki, ümummilli liderimiz cənab Heydər Əliyev bir başa olaraq naturada saatlarla əyləşmiş, tişə ustamızla söhbət etmiş və heykəltaraş onun eskizini naturadan hazırlamışdır. H.Əliyevin firincə, naturadan işlənmiş olan əsər daha uğurlu nəticələyə bilərdi. Beləliklə, Ümummilli lider tişə ustası Ömər Eldarova teleqram göndərərək, onu Moskvaya dəvət etmişdir. Dahi sənətkar bu dəvəti qəbul edir və Rusiyaya yola düşür. Büstün hazırlanması zamanı H.Əliyev 2 saatlıq müddət ərzində Ömər Eldarovun naturadan işləməsi üçün Moskva emalatxanalarının birində qalaraq, Ömər Eldarovla söhbət etmiş və onun öz əsərini daha dəqiq və gözəl yaratmasına zəmin yaratmışdır. Büstə nəzər saldıqımızda pyedestalin üzərində Sovet Sosialist qəhrəmanı mükafatını simvolizə edən iki ulduz və Sovet hakimiyyəti üçün xarakterik hesab olunan rus əlifbası ilə “Алиев Гейдар Алиевич – Дважды герой социологического труда” (Heydər Əlirza oğlu Əliyev iki kəs Sovet Sosialist Qəhrəmanı) yazısını görə bilərik. Obrazın üz cizgilərində liderimizin özünə əmin və qürur hissi ilə dolu baxışları əks olunmuşdur. Əsərdə H.Əliyevin pencəyində 2 ədəd 5 guşəli ulduzda görə bilərik ki, bu da Sovet Sosialist Əməyi Qəhrəmanlarına ən ali rütbə kimi verilirdi. Həmin ulduzlarda ora və çəki təsvir olunmuşdur ki, bu Sovet hakimiyyətinin kəndli əməyinə göstərdiyi hörmət əlaməti kimi qeyd olunurdu.

Heykəltaraş Ömər Eldarov tərəfindən yaradılmış olan H.Əliyevin büstü 1987-ci ildə Naxçıvan şəhərində ucaldılmışdır. Söz açdığım heykəltaraşlıq əsəri Azərbaycanda və ümumilikdə, dünyada Heydər Əliyevə ithaf olunmuş ilk əsər hesab olunmaqdadır. Sözsüz ki, Ömər Eldarov bir tişə ustası kimi ümummilli liderimizin yalnız büst əsərini yaratmaqda kifayətlənmir. İllər boyu heykəltaraş bu obraz üzərində dəfələrlə işləyərək, əsərlərini daha da təkmilləşdirmiş və bu əsərlər şəhərimizin ən gözəl sənət əsəri nümunələrinə çevrilmişdir.

Sənətkarın Ulu Öndərə həsr etdiyi növbəti əsəri 2001-ci ildə ölkəmizdən kənarda, qardaş Türkiyənin Qars şəhərində Heydər Əliyevin adına olan parkda ucaldılmış büstdür. Yüksək ustalıqla hazırlanmış bu əsər Heydər Əliyevin sağlığında ölkə xaricində qoyulmuş ilk büst hesab olunur.

Ulu Öndər Heydər Əliyev özü də Ömər Eldarovu Azərbaycanın heykəltaraşlıq tarixinin ən yaddaqalan, təsirli, fenomenal simalarından hesab etmiş, həmişə dahi sənətkar haqda çox yüksək və müsbət fikirlər bildirmişdir. 1997-ci ildə Ömər Eldarovun Azərbaycanın görkəmli oftalmoloqu, Akademik Zərifə Əliyevanın

xatirəsinə həsr etdiyi “Elegiya” əsərinin təqdimatı zamanı Heydər Əliyev öz tarixi çıxışında dahi sənətkar haqda ən səmimi hislərini bölüşmüş, onun Azərbaycan heykəltəraşlığı tarixində çoxillik zəhməti və xüsusi yeri haqda çox qiymətli fikirlər söyləmişdir. O, Ömər Eldarovun Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında misilsiz xidmətlər göstərdiyini, onun əsərlərini haqlı olaraq Azərbaycan xalqının mədəni, mənəvi sərvəti olduğunu bildirmişdir. Mərhum Akademik Zərifə xanım Əliyevanın daxili mənəviyyatının, daxili və zahiri simasının çox ustalıqla əks etdirildiyini vurğulayan Heydər Əliyev Ömər Eldarovun öz işini həmişə olduğu kimi bu dəfə də böyük ustalıq və sevgiyə mükəmməl şəkildə başa çatdırdığını qeyd etmiş, əsərin bədii, fəlsəfi xarakterini və yüksək heykəltəraşlıq səviyyəsini layiqincə qiymətləndirmişdir.

Azərbaycan monumental heykəltəraşlıq sahəsində Ulu Öndər obrazının ən əsrəngiz nümunəsi hesab olunan əsərlərdən biri, liderimizin məhz dəfn olunduğu məkanda, I Fəxri xiyabanda ucaldılmışdır. Əsərin yaradılmasının, məhz görkəmli tişə ustası akademik Ömər Eldarova həvalə ediləcəyi heç kəsə şübhə doğurmurdu. Ümummilli liderimizin qəbirüstü abidəsinə gəlcə isə, əsəri daha da möhtəşəm edən səbəblərdən biri kimi, ölçülərinin həcmli olmasına və fonda Azərbaycan Respublikası xəritəsinin olmasına baxmayaraq, cəmi 1 il ərzində ərsəyə gəlməsini qeyd edə bilərik. Ölkə prezidenti İlham Əliyevin göstərişi ilə əsər tam olaraq tapşırıldığı müddətdə hazırlanmışdır. Tişə ustasının qeyd etdiyi kimi bu cür ansamblın ərsəyə gəlməsi olduqca mürəkkəb bir iş olmuşdur. Lakin buna baxmayaraq heykəltəraş öhdəsinə götürdüyü vəzifəni layiqincə yerinə yetirmişdir. Heykəltəraş Ömər Eldarovun sözlərinə görə abidənin ucaldılacağı məkani məhz ölkə prezidentimiz İlham Əliyev özü seçmişdir. Əsərə nəzər saldıqda biz bir sıra məqamları qeyd edə bilərik. Monumental əsərdə tam ölçüdə ayaq üstə dayanmış vəziyyətdə yaradılmış Heydər Əliyev obrazının üz cizgiləri diqqət çəkir. Belə ki, bu əsər ümummilli liderimizə ithaf olunan az saylı əsərlərdəndir ki obrazın üz ifadəsində qürurlu gülümsəmə sezilir. Ölləri yanında, ciddi klassik geyimdə, şux duruşu ilə yaradılmış lider obrazının simasında, dünyadan köçdüyünə baxmayaraq bir sevinci, xalqı, vətəni üçün əlindən gələn hər bir şeyi əsirgəməyən vətənsəvrlik hislərini görə bilərik ki, bu da məhz bir Ümummilli liderə xas olan cəhətlərdəndir. Ulu Öndərin obrazı postamentlə birlikdə mərmərdən tökülmüşdür və ümum həcmi 6 metrə bərabərdir. Monumental heykəltəraşlıq ansamblını daha da əsrəngiz edən məqamlardan biri də Heydər Əliyev obrazının fonunda mərmər plitədən yaradılmış olan Azərbaycan Respublikasının xəritəsidir ki, bu da özü özlüyündə liderin, hakimiyyətdə olduğu dövərdə, ölkəmizin ərazi bütövlüyünün qorunub saxlanması məqsədilə addımlar atmasından irəli gəlmişdir. Heykəltəraşlıq ansamblı memarlıq baxımından da ideal ölçülüb biçilmişdir. Yaşıllıqlarla əhatələnmiş monumentin yeri görüntünün daha da aydın alınması məqsədilə olduqca ideal hesab oluna bilər. Belə ki, monument açıqlıqda ucaldılmışdır və əsərin üzərinə günəş daimə öz işıqlarını saçmaqdadır. Azərbaycan heykəltəraşlıq sənətinin qızıl fonduna düşmüş bu əsər 2004-cü ildə ərsəyə gəlmişdir.

Qeyd etdiyimiz kimi akademik Ömər Eldarov öz yaradıcılığında dəfələrlə ümummilli lideri Heydər Əliyevin obrazlara müraciət etmişdir. Belə əsərlərdən biri də Bakı şəhərində yerləşən Ali Məhkəmənin inzibati binasında yerləşdirilmişdir. Əsərin monumental olmasına baxmayaraq binanın daxilində yerləşdirilməsinin özünə məxsus səbəbləri də var. Belə ki, heykəltəraş bu səfər ulu öndərin obrazını ağ mərmərdən ucaltmışdır. Bildiyimiz kimi, Bakı şəhərində havanın turşulu olması material olaraq ağ mərmər üçün o qədər də əlverişli hesab olunmur. Buna baxmayaraq binanın daxilinə gözəllik qatan heykəltəraşlıq abidəsinin olduqca ideal kompozisiyası mövcuddur. Əsərin ümumi ölçüsü 5 metrə bərabərdir. Monumentə diqqət yetirdikdə tam ölçüdə ayaq üstə təsvir olunmuş ümummilli lider obrazını görə bilərik. Ciddi geyim üslubunda yaradılmış siyasi xadimin sağ əli Azərbaycan Respublikasının konstitusiyası üzərinə qoyulmuş halda yaradılmışdır. Kompozisiyanın bu yöndə seçilməsinin və məhz Ali Məhkəmə binasında qərar tutmasının səbəbi kimi, ulu öndərimizin hər şeydən öncə özünün məhz ölkə konstitusiyasını uca tutması və idarəetmə sistemində məhz həmin qayda və qanunlara ciddi şəkildə riayət etməsindən, eyni zamanda Ali Məhkəmənin və ümumilikdə məhkəmə sisteminin bir başa konstitusiyamızla əlaqəli olmasından irəli gəldiyini düşünmək mümkündür. Eyni zamanda, Ulu Öndərin başı dik halda qarşıya doğru qətiyyətlə baxışını gördükdə bu kompozisiyanın ulu öndərin hakimiyyətə gəldiyi dövərdə, xalq içində and içmə səhnəsindən götürüldüyündə qeyd etmək olar.

Monumental sahədə işlənilən dünyaya səs salmış Ömər Eldarovun ulu öndərimizə ithaf etdiyi digər möhtəşəm əsərlərindən biri də Naxçıvan şəhərində ucaldılmışdır. Bildiyimiz kimi tişə ustasının yaradıcılığının qızıl əsərlərindən biri, Heydər Əliyevin heykəltəraşlıqda ilk büstünün də məhz Naxçıvan şəhərində ucaldılması, ümummilli liderin bu şəhərdə böyüyüb boya-başa çatmasından irəli gəlmişdir. Heydər Əliyevin monumental heykəli də öz doğma torpağına xüsusi gözəllik qatmışdır. Heykəltəraş Ömər Eldarov əsəri 1 il ərzində işləyib tamamlamışdır. Postamentlə birlikdə olduqca monumental olan əsərin ölçüləri 10 metrə çatmışdır. Əsər pilləli məkanda, mərmərdən olan postament və kürsülükdən ibarətdir. Ulu öndər abidəsinin özü də tişə ustası tərəfindən mərmərdən tökülmüşdür. Əsərə diqqət yetirdikdə tam ölçüdə ayaq üstə dayanmış ümummilli lider obrazını görə bilərik. Klassik ciddi geyim üslubunda olan ulu öndərin sağ əli, postamentin üzərində yerləşdirilmiş kürsülüynün üzərinə qoyulmuş halda təsvir olunub. Əsərə baxdıqda qürurla dayanmış olan ümummilli liderin irəliyə doğru sət və məğrur baxışının şahidi ola bilərik ki, bu faktor da tişə ustası tərəfindən ulu öndərimizin psixologiyasına bələd olmasından və o anı daşa məharətlə həkk edə bilməsindən irəli gəlmişdir. Naxçıvan şəhərinin muzey mərkəzinin önündə ucaldılan bu möhtəşəm monumentin açılışı 2006-cı ilə təsadüf etmişdir. Əsərin açılışında Prezident İlham Əliyev şəxsən iştirak etmişdir.

Heykəltəraşın Ulu Öndər obrazlarına həsr etdiyi digər parlaq nümunələrdən biri də 2007-ci ilə təsadüf etmişdir. Ümummilli liderimizin Qobustandakı monumental abidəsi diqqəti özünə cəlb edir. Tişə ustasının sevimli materiallarından hesab olunan mərmər postament və bürünc heykəl kompozisiyasını özündə birləşdirən abidənin

ölçüsü 6 metrə bərabərdir. Əsərdə Heydər Əliyev ciddi klassik geyimdə addımlayan tərzdə təsvir olunmuşdur ki bu da özü özlüyündə Ömər Eldarovun heykələ canlılıq bəxş edən sevimli texnikalarından biridir. Geyimin qırıq formada olması hərəkətdə olan insana xas olan cəhətdir ki, istənilən heykəltəraşlıq əsərində bu hal əsərə canlılıq bəxş edən amillərdəndir. Monumentin yerləşdiyi məkan isə pilləli mərmər plitələrlə örtülmüşdür ki bu da özü özlüyündə, əsərin daha da dəbdəbəli və zəngin görünməsinə gətirib çıxarmışdır.

Ömər müəllimin Heydər Əliyevə həsr etdiyi digər portret heykəltəraşlıq nümunəsindən biri isə 2008-ci ildə Ümummilli liderimizin yaşadığı ünvanın giriş divarında yerləşdirilmiş baryefidir.

Ulu Öndərin vəfatından xeyli zaman keçməsinə baxmayaraq onun üz cizgilərini, daxili psixoloji durumu daima yaddaşında saxlayan və gücü yetdikcə, əsərlərində dəfələrcə ulu öndər obrazını yaradan akademik Ömər Eldarovun, Heydər Əliyevə ithaf etdiyi monumental heykəltəraşlıq əsərlərindən biri də 2011-ci ildə Quba şəhərində ucaldılmışdır. Ölkəmizin demək olar ki, bütün şəhərlərində, müasir Azərbaycan Respublikasının banisi ulu öndər Heydər Əliyevin adını daşıyan mədəniyyət mərkəzlərinin olması, həmin məkanlarda, ulu öndər obrazlarının ucaldılması üçün olduqca əlverişli məkan hesab olunurlar. Əsər Ömər Eldarov yaradıcılığının ən iri ölçülü əsərlərdən biri sayılır. Beləki postamentlə birlikdə ulu öndər obrazının ölçüləri 11 metrə bərabərdir. Əsərin postamenti tişə ustasına xas mərmərdən monumentin özü isə ağ mərmərdən yonularaq ərsəyə gəlmişdir. Abidəyə nəzər saldıqımızda tam ölçüdə ayaq üstə dayanmış halda olan ümumilli lider obrazını görə bilərik. Ulu öndər, əsərdə irəliyə doğru dolğun baxan halda heykəltəraş tərəfindən təsvir olunmuşdur. Əsərin monumental olması, eyni zamanda yerləşdiyi məkanın açıq olması, abidənin daha uzaq məsafələrdən də tamaşaçılar tərəfindən açıq-aydın görülməsinə gətirib çıxarır. Obrazın düz irəliyə doğru istiqamətlənmiş baxışları isə, özü özlüyündə heykəltəraş tərəfindən, düşünülmüş şəkildə icra edilmiş və heykəltəraş, özü özlüyündə ümumilli liderin nəzərinin sanki daima xalq üzərində olacağına qeyd etməyə çalışmışdır.

Heydər Əliyevə həsr etdiyi digər büst əsərlərindən birinin yaranması 2012-ci ilə təsadüf etmişdir. Növbəti göz oxşayan əsər Ümummilli liderimizin 90 illik yubileyinə həsr olunmuş sərgidə sərgilənmişdir. Xalq rəssamının H.Əliyevin xarakterinə nə dərəcədə bələd olduğunu bu əsəri izlədiyimiz zaman görə bilərik. Obrazın mahirəsinə yaradılması, cizgilərin dəqiqliyi, əsəri izləyən zaman orada həqiqətən xalq üçün həyatını həsr etmiş bir şəxsiyyətin, ümumilli liderin olması açıq aydın özünü biruzə vermişdir. Söz açdığım bu büst əsəri ağ mərmərdən yonularaq, 2012-ci ildə Milli İncəsənət Muzeyində sərgilənmiş və tamaşaçılar arasında böyük rəğbət qazanmışdır. Əsər hal-hazırda da ölkəmizin və dünya incəsənətinin incilərinin sərgiləndiyi Azərbaycan Milli İncəsənət muzeyində qorunub saxlanılmaqdadır.

Dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin parlaq dühası onu Azərbaycan xalqının Ümumilli Liderinə, dünya siyasətinin nəhənglərindən birinə çevirmişdir. Sənətə, sənətkara gözəl qiymət verməyi bacaran Ulu Öndər Heydər Əliyev Ömər Eldarov yaradıcılığını həmişə yüksək dəyərləndirmişdir. Ulu Öndərin obrazına müraciət edərkən, Ömər Eldarov ustalıq, peşəkarlıq nümayiş etdirməklə yanaşı, hiss və duyğularına da üstünlük vermiş, qəhrəmanın qəlbini duyaraq onu yaratmışdır.

Azərbaycan və dünya tarixində, siyasətində böyük iz qoymuş Heydər Əliyev fenomeni həm də bir sənət obrazı kimi Ömər Eldarov yaradıcılığında xüsusi bir xətt, yol olmaqla, dahi heykəltəraşın yüksək ustalıq, sevgi, hörmət və ehtiram hisləri ilə yönləndirilmiş və ortaya çıxan hər bir əsər öz orijinallığı və qüsursuzluğu ilə təkrarolunmaz sənət nümunəsinə çevrilmişdir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin məşhur heykəltəraş, xalq rəssamı Ömər Eldarovun görkəmli oftalmoloq, Akademik Zərifə Əliyevanın xatirəsinə həsr etdiyi "Elegiya" əsərinin - mərmər abidənin və bu abidədən bəhs edən albomun təqdimat mərasimində çıxışı - Bakı İncəsənət Mərkəzi 15 aprel 1997-ci il
2. Quliyev Rafiq. Azərbaycan təsviri sənətində tarix və şəxsiyyət. Bakı, 2013.
3. Həbibbəyli, İsa. Yeni tarixi epoxa: idealdan gerçəkliyə və böyük gələcəyə // Azərbaycan. - 2018.- 3 oktyabr
4. <http://www.philosopher.az/> Ömər Eldarov
5. Qacar G. Ömər Eldarov. Bakı, 2005

The Heydar Aliyev's character in the works of Omar Eldarov

Summary

Omar Eldarov is the author of monuments and statues commemorating the memory of many prominent figures of Azerbaijan. The personality of the national leader Heydar Aliyev is a special theme among Omar Eldarov works. O.Eldarov repeatedly addressed the image of Heydar Aliyev during all periods of his work. Each of these works is a separate example of high sculpture and has a special artistic and philosophical character. This article analyzes important sculptural works dedicated to Heydar Aliyev.

Образ Гейдара Алиева в творчестве Омара Эльдарова

Резюме

Омар Эльдаров является автором памятников и статуй, увековечивающих память многих выдающихся деятелей Азербайджана. Образ Гейдара Алиева занимает особое место в творчестве Омара Эльдарова, одного из самых значительных художников современной азербайджанской скульптуры. О.Эльдаров неоднократно обращался к образу Гейдара Алиева во все периоды своего творчества. Каждая из этих работ является отдельным примером высокой скульптуры и имеет особый художественно-философский характер. В этой статье анализируются важные скульптурные работы, посвященные Гейдару Алиеву.